

Huippuosajat ja kilpailukyky: HupS vastaan PIP

KLAUS HELKAMA

Vallalla olevan viisauden mukaan kaikki asiat on nykyään kilpailutettava. Yksi asia näyttää kuitenkin olevan kilpailutuksen ylä- ja ulkopuolella: Suomen elinkeinoelämän ja tieteen eliitin usko huippuosajien merkitykseen. ”Huippuosajat ovat painonsa arvoisia kultaa” on uusi stiiknafuulia. Kun teolliset työpaikat vilistävät halvan työvoiman maihin, tarvitaan Suomeen huippuosajien huippuinnovaatioita, jotka luovat Suomen kalliille työvoimalle uusia työpaikkoja.

Sitran yliasiamies Esko Aho esitti kaksi kannattavaa konkreettista ehdotusta uusien, houkuttelevien innovaatioympäristöjen luomiseksi (Kateus vie kalat vedestä, HS 28.11.2004). Aho vaati lisäksi Suomea liittymään globaaliin kilpailuun huippuosajista ja unohtamaan tasa-arvoajattelun ja uskon yhdenvertaisuuteen. Ahon mielestä maailma on sillä tavalla muuttunut, että tarvitaan huippuyksilöitä, joita asenteemme ja kannustimme nykyään pikemminkin karkottavat Suomesta kuin houkuttelevat tänne. Tieteen ja elinkeinoelämän huippuosajille on syntymässä maailmanmarkkinat. Ahon kirjoitus antaa ymmärtää, että huippuosajien palkitsemisessa eivät kuitenkaan riitä pelkät markkinavoimat vaan veronmaksajiakin tarvitaan mukaan.

Huutavan ääni Otaniemestä, professori Paul Lillrank, joka kirjoituksissaan on saarnannut pontevasti ”heikot sortuu elon tiellä, jätkä senkun porskuttaa” - ilosanomaa, löytää itsestään kovasti empatiaa – persoonallisuudeltaan hauraita yksipuolisesti kehittyneitä huippuosajia kohtaan (Om begåvningar, Hbl 27.12.2004). Toisin kuin hänen oppilaansa, jotka ovat sekä analyttisiltä että sosiaalisilta kyvyiltään huippuluokkaa, monet kykyprofiililtaan yksipuoliset, tunneälyltään vajavaiset mutta matemaattisilta kyvyiltään loistavat yksilöt voivat onnettoman rakastumisen tai ilkeän

opettajan takia ajautua tavallisiksi käyttöinsinööriksi tai Alkon myyjiksi sen sijaan, että he loisivat ”keksinnöillään uusia tuotteita ja satoja työpaikkoja”.

Lillrankin ja Ahon sanoma on selvä: sen sijaan että tuhlataan yhteiskunnan varoja heikkojen ja keskinkertaisten pönkittämiseen, pitäisi panna rahaa huippulahjakkuuksien tukemiseen. Kyyninen sosiaalipsykologi vain miettii Ahon ja Lillrankin puheenvuorot luettuaan muutamia seikkoja: Millä tavoin yhteiskunta pystyisi suojelemaan yksipuolisia huippuosajia ymmärtämättömiltä opettajilta tai onnettomilta rakastumisilta? Arvattavasti kokoamalla heidät riittävän nuorina huippuosajahautomoihin, joissa ymmärtäväiset opettajat estävät heitä rakastumasta onnettomasti. Ovatko ihmistenväliset osaamiserot viime aikoina kasvaneet niin paljon, että nyt on entistä tärkeitä erotella huippuosajat muista? Ei tunnu todennäköiseltä. Entä voidaanko huippuosajat riittävän luotettavasti tunnistaa, niin että heidän kykynsä saadaan yhteiskunnan ja markkinoiden käyttöön? Riippuu varmaankin huippuosamisen lajista. Elinkeinoelämän huippuosajia ei ole yhtä helppo seuloa kuin sunnuntai-iltapäivisin ympyrää ajavia miljonäärejä, joiden joukossa Michael Schumacher on yhtä ylivoimainen kuin Janne Ahonen mäkihyppääjien. Ainakin International Herald Tribune (13.–14.11.2004) kertoi äskettäin, että 30–40 prosenttia maailman 2 500 suurimman yrityksen johtajanvaihdoksista vuosina 2002 ja 2003 johtui johtajan, useimmiten ulkopuolelta tulleen, heikosta suorituksesta. Huippuosaminen liike-elämässä ei aina olekaan puhtaasti yksilön ominaisuus, vaan yksilön ja tilanteen vuorovaikutusta.

***

Ajatus kilpailuttaa tätä **huippuosaja** pelastavat Suomen (HupS) -teoriaa jotain toista teoriaa vastaan syntyi osallistumisesta Sitran rahoittamaan tutkimukseen Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky. Ne tulokset, joita Tuija Seppälä ja minä saimme, eivät nimittäin sopineet lainkaan Sitran ajamaan linjaan. On ikävä esiintyä huonosti kasvatettuna rakkina ja purra ruokkivaa kättä. Mutta ei voi mitään: tulokset on nimittäin saatu vanhalla kunnan Aristoteleen menetelmällä, jossa kaikkia uskottavia ja järkeenkäyviä oletuksia on punnittu vastakkain parhaan mahdollisen todistusaineiston valossa, eikä niin päin, että annetuille johtopäätöksille ja tuloksille etsitään sopiva aineisto sopivasti tulkittuna.

Seppälä ja minä selvitimme Sitran rahoittamassa hankkeessa OECD-maiden arvomaailman yhteyttä niiden rakenteelliseen kilpailukykyyn (Helkama & Seppälä 2004; Helkama 2004). Rakenteellisen kilpailukykyyn mittana käytimme Sitran taloustieteilijöiden (Schienstock & Hämäläinen 2001) laatimaa mittaria. Tämä seitsemän tekijän indeksi mittaa sellaisia kansantaloudellisia rakennetekijöitä kuin uusien tuotantoresurssien määrää, uusia organisaatiojärjestelyjä, talouden kansainvälistymistä ja institutionaalisia kannustimia. Indeksillä voidaan selittää suuri osa OECD-maiden taloukskasvusta 1980-luvun alusta 1990-luvun puoliväliin. Indeksillä arvoja oli käytettävissä viiden vuoden välein 1980-luvun alusta 2000-luvulle. Arvomaailmaa kartoitettiin kulttuurien välisen vertailevan psykologian ja politiikan tutkimuksen kirjallisuuden vakiintuneita mittoja käyttäen.

Jos huippuosaja olisivat keskeinen kilpailukykyyn tekijä, pitäisi kilpailukykyyn kaikeksi olla erityisen hyvä niissä maissa, joiden arvoissa korostuvat yksilöllinen suorituskyky ja kilpailu – niiden kauttahan huippuosaja seuloit. Tällaiset maat eivät kuitenkaan sijoittuneet kilpailukykyyn kärkirykseen, kun arvomittareita ja kilpailukykyindeksejä verrattiin järjestelmällisesti. Ainoa arvomaailman osatekijä, joka oli kautta linjan yhteydessä kilpailukykyyn eri aikoina, oli se, missä määrin toisiin ihmisiin luotettiin. Ne maat, joissa kansalaiset sanoivat, että toisiin voi luottaa, sijoituivat kilpailukykyyn kärkirykseen kilpailukykyyn vaihteluista riippumatta. Ihmistenvälinen luottamus selitti tilastollisesti noin 2/3 kilpailukykyyn vaihtelusta maiden välillä.

Mainittu tulos saatiin kahdella eri menetelmällä. Yhdessä laskelmassa (Helkama & Seppälä

2004) kilpailukykyindeksit suhteutettiin sosiaalisen pääoman mittaan, jota Tom W. Rice ja Jeffrey Ling (2002) käyttivät selvittäessään sosiaalisen pääoman ja taloukskasvun yhteyksiä OECD-maissa. Sosiaalista pääomaa mitattiin yhdistysaktiivisuudella ja luottamuksella toisiin ihmisiin. Kohderyhmänä oli 16 OECD-maata. Toisessa laskelmassa (Helkama 2004) kilpailukykyindeksit suhteutettiin pelkästään ihmistenvälisestä luottamuksesta mittaavaan kolmen osion indeksiin, joka oli saatu vuoden 2002 European Social Surveystä. Kohderyhmänä oli 14 Euroopan maata. Tulokset olivat kummassakin laskelmassa samanlaiset – luottamus oli vahva ja johdonmukainen selittäjä. Kiinnostava yksityiskohta on se, että kilpailukyky selitti jälkimmäisessä aineistossa nimenomaan *ihmistenvälinen* luottamus. European Social Surveyn aineistossa luottamus erilaisiin yhteiskunnan instituutioihin oli kyllä varsin vahvassa yhteydessä ihmistenväliseen luottamukseen, eli ihmiset, jotka luottavat toisiin ihmisiin, ovat taipuvaisia luottamaan myös instituutioihin, mutta toisin kuin voisi olettaa (Virkki 2004), luottamus viranomaisiin ei ennustanut kilpailukykyä, ainakaan luottamus toisiin ihmisiin.

Millaisissa maissa sitten toisiin ihmisiin luotetaan? Kehittyneissä teollisuusmaissa luottamus on suurinta tasa-arvoa korostavissa maissa, joissa ihmiset eivät työelämässä hyväksy vallan epätasaisista jakautumista siinä määrin kuin muualla. Tällaisiin Geert Hofsteden (2001) valtaetäisyys-*arvoulottuvuudella* matalan pistemäärän saaviin maihin kuuluvat Suomi ja muut Pohjoismaat. Mutta tasa-arvo ei itsessään synnytä kilpailukykyä, vaan luottamusta, joka puolestaan synnyttää kilpailukykyä.

Fiat iustitia, pereat mundus, kuuluu vanha latinainen sanonta, joka antaa ymmärtää, että oikeudenmukaisuus on toteutettavissa vain hävittämällä maailma. Rehellisyys maan perii, uskoo vanha suomalainen sananlasku. Itse olen kyynisenä sosiaalipsykologina ollut taipuvainen uskomaan enemmän edellistä kuin jälkimmäistä (samoin näyttävät uskovan eräät HS:n pääkirjoittajat ja Suomen Kuvalehden teologi-päätoimittaja, joiden arvosteluja presidentti Halosen globaalia oikeudenmukaisuutta vaativia puheenvuoroja vastaan olemme kuluneena syksynä voineet todistaa). Oikeudenmukaisuus ja rehellisyys eivät kannata tässä maailmassa, jos kannattamista mitataan taloudellisin kriteerein. Näin ajattelevat myös italialaiset, jotka äänestävät Berlusconiä. Sitra-tut-

kimuksemme tulokset näyttävät sitä vastoin pu-
huvan sen puolesta, että pitemmällä aikavälillä
suomalainen usko rehellisyyden ja muiden hyvei-
den taloudelliseen kannattavuuteen olisikin oi-
keampi käsitys.

* * *

Miten mainittu tulos pitäisi tulkita? On huomatta-
tava, että OECD-maat ja Länsi-Euroopan maat,
joita vertailumme koski, muodostavat varsin ho-
mogeenisen joukon. Kyse ei ole mistään talous-
kasvun ja ihmisten keskipituuden tai amerikka-
laistestein mitatun älykkyyden välisestä näennäis-
yhteydestä; tällaisia tuloksia saadaan, kun vertail-
laan kehitysmaita ja jälkiteollisia maita samassa
otoksessa. Tuloksen voisi tulkita niin, että vau-
raissa maissa, joissa kilpailu on jo luonnostaan
varsin kovaa, luottamus tarjoaa tällä hetkellä kil-
pailukyvyyn lisäedun. Portugali sijoittuu kilpailu-
kykyymittarilla ja luottamusmittarilla heikkojen
maiden joukkoon. Kun Lissabonin lentokentällä
haluaa vuokraamaansa autoon lisävarusteeksi las-
tenistuimen, vuokraamon virkailija ei suinkaan
mene itse hakemaan sitä, kuten todennäköisesti
Suomessa tapahtuisi. Ei, virkailija komentaa tois-
ta virkailijaa, joka puolestaan komentaa kolmatta,
joka sitten toteuttaa käskyn. Aikaa ja työvoimaa
kuluu huomattavasti enemmän kuin Suomessa.
Ranskakaan ei kuulu kilpailukyvyyn eikä luotta-
muksen kärkimaihin. Ranskalaisessa marketissa,
kuten portugalilaisessakin, asiakkaat jonottavat
vihannestensa ja hedelmiensä kanssa päästäkseen
punnittutamaan ne, kun suomalaisessa asiakas
punnitsee ne itse. Hierarkia, epäluottamus ja te-
hottomuus kulkevat käsi kädessä, samoin tasa-ar-
vo, luottamus ja tehokkuus. Nämä yhteydet voi-
daan todentaa ja on todennettukin sosiaalipsyko-
logisissa laboratorionkokeissa, joissa on muunneltu
palkinnon jakoperiaatetta. Tasa-arvoinen jako
synnyttää luottamusta, eriarvoisuuden korosta-
minen epäluuloa.

Tuloksellemme luottamuksen ja kilpailukyvyyn
yhteydestä on toinenkin tulkinta. Sitran kilpailu-
kykyymittarissa painottuu innovaatioihin panos-
taminen. Voi väittää, että toisin kuin vallitseva
viisaus otaksuu, innovaatiot ja huippuosaaminen
liittyvät useinkin tasa-arvoon. Antiikin Kreikan
suuri sosiaalinen innovaatio oli demokratian keksiminen.
Kuuluisa ranskalainen hellenisti Jean-
Pierre Vernant (1962) on osoittanut, että kreik-
kalainen abstrakti ajattelu ei synnyttänyt demok-

ratiaa, vaan päinvastoin demokratia synnytti tie-
teellisen ajattelun – ne Platonin ja Aristoteleen
kaltaiset huippuosaajat, joiden työhön länsimain-
nen tiede pohjaa edelleen.

Toinen suuri sosiaalinen innovaatio tehtiin Bo-
lognassa tuhat vuotta sitten, kun keksittiin yli-
opistolaitos. Bolognalaiset korostavat mielellään,
että kaupunki oli tasavalta silloin, kun yliopisto
syntyi. Tasa-arvo ja pyyteetön totuuden tavoittelu
kuuluvat siis yhteen. Tasa-arvoisten yksilöiden aja-
tusten yhteentörmäyksestä syntyy uusia innovaa-
tioita ja huippuosaajia. Perinteinen yliopisto on
tarjonnut myös suvaitsevaisen ja ymmärtäväisen
ympäristön sosiaalisesti vähemmän sujuville huip-
puosaajille, joista Paul Lillrank kantaa huolta.

Viime vuosien suuri innovaatio julkisessa hal-
linnossa ja yliopistomaailmassa on ollut vihan-
nespuodin periaatteiden korottaminen yleispäte-
väksi organisaatiomuodoksi. Liverpoolilaisen vi-
hanneskauppiaan voimakastahtoisen tyttären ”au-
toritaarinen kirjanpito-tyyli toi kuria kaikille aloil-
le, joille hallitusvalta vain saattoi yltää”, kuten
brittiläinen historioitsija Norman Davies (1996,
1075) toteaa. Kun thatcheriläinen vallankumous
ylti Suomen yliopistolaitokseen, tulosten kirjan-
pito paljasti yllättäviä seikkoja. Esimerkiksi oma
työpaikkani, Helsingin yliopiston sosiaalipsyko-
logian laitos, jossa 70-luvun opettajien ja opiske-
lijöiden tasa-arvoinen päätöksentekojärjestelmä
oli säilynyt 90-luvulle saakka, pärjäsi määrällisil-
läkin indikaattoreilla mitattuna erittäin hyvin, ja
opiskelijoista lähteneet yhteisökeskeiset opiske-
luinnovaatiot tuottivat laitokselle erilaisia palkin-
toja. Tutkimuksen laadussakaan ei ole ollut hä-
peämistä, vaikka ei aivan 7/7 arvosanaan ylletty-
kään. Vastoin kaikkia thatcheriläisiä periaatteita
johdettu laitos tuotti siis kelvollista thatcheriläis-
tä tulosta tasa-arvon sivutuotteena.

On tietenkin totta, että liika tasa-arvo voi olla
pahasta, kuten Aho kirjoituksessaan korostaa.
Puola halvaantui 1600- ja 1700-luvulla, kun tasa-
arvoiset aateliset käyttivät vapaata veto-oikeut-
taan. Suomen filosofian kärkinimi, Jaakko Hin-
tikka, lähti 1980-luvulla Yhdysvaltoihin, kun ei
saanut toivomaansa Suomen Akatemian profes-
suuria. Kateus vei kalat vedestä. Mutta onko täl-
lä hetkellä sellainen tilanne, että Suomen tiede- ja
elinkeinoelämä tarvitsevat eriarvoisuutta lisääviä
kannustimia? Toisin kuin Ranskassa, jossa tutki-
joiden joukkopako on todellinen ongelma, Suo-
messä ei aivovuoto liene nykyään akuuttia. Lää-
ketieteen huippuosaajia on palannut takaisin Yh-

dysvalloista, ja tieteen huippuyksikköpolitiikka on tarjonnut monille parhaille tutkimusryhmille hyvät työskentelyolot.

Huippuosajat eivät välttämättä tee parempia päätöksiä kuin muut. Sosiaalipsykologinen malliesimerkki on ryhmäajattelu, groupthink. Siinä omaan älylliseen ja moraaliseen ylemmyyteensä uskova kiinteä päätöksentekijäryhmä tekee fias-koon johtavia päätöksiä. Kennedyn ja hänen neuvonantajiansa töppäily Sikojenlahdella on yleisesti tunnettu. Yhdysvaltalainen arkeologi Peter S. Wells (2003) on uuden arkeologisen todistusaineiston avulla onnistunut ratkaisemaan vuonna 9 Rooman imperiumin laajenemisen keskeyttäneen Teutoburgin metsän taistelun arvoituksen. Hänen selityksensä nojautuu olennaisesti groupthink-ilmiöön, vaikkei hän tätä käsitettä mainitsekaan, ehkä ei tunnekaan. Teutoburgin metsän taistelussa germaanit tuhosivat kolme Varuksen johtamaa roomalaista legioonaa. Wells kumoaa ne roomalaisten ja myöhempien historioitsijoiden esittämät selitykset, jotka vetoavat sotapäällikön epäpätevyyteen. Kaikki, mitä Varuksen aikaisemmasta toiminnasta tiedetään, viittaa siihen, että hän oli erittäin taitava sotapäällikkö ja strategi. Wellsin selitys on se, että Rooman hallitseva luokka oli niin oman sotilaallisen mahtinsa ja menestyksensä lumossa, että se aliarvioi pahasti germaanien taidon ja sotilaallisen suorituskyvyn. Arkeologisen aineiston analyysi osoittaa, että germaanit olivat lyhyessä ajassa omaksuneet kontakteistaan roomalaisten kanssa uutta aseteknologiaa. Valitsemalla sopivan paikan hyökkäykselleen he motittivat ja tuhosivat Arminiuksen johdolla maailman mahtavimman armeijan samaan tapaan kuin suomalaiset Siilasvuon johdolla määrällisesti ylivoimaiset neuvostojoukot Raatteen tiellä talvisodassa.

* * *

HupS-teorian heikkous on se, että se johtaa huippuosajien merkityksen paisutteluun ja muiden taitojen vähättelyyn: luokittelemalla huippuosajat omaksi kategoriakseen liioitellaan heidän ja ”tavallisten” ihmisten eroja tavalla, joka ei vastaa todellisuutta. Kilpailevaksi teoriaksi voisi muotoilla PIP-teorian. Ranskalainen sosiaalipsykologi Jean-Paul Codol viittasi tällä hieman toisessa yhteydessä ihmisen haluun olla ensimmäinen vertaistensa joukossa, primus tai prima inter pares. PIP-ajattelusta kelpaa esimerkiksi vaikka tapa, jol-

la musiikkitieteen, urkujensoiton ja moraalifilosofian huippuosaja Albert Schweitzer (1959, 29) kuvaa koulunkäyntiään Guensbachin kyläkoulussa: ”Oli terveellistä minulle ottaa opiskellessa mittaa kylän pojista ja olla pakotettu toteamaan, että he olivat vähintään yhtä hyväpäisiä kuin minäkin... Vielä nykyäänkin, kun tapaan entisiä koulutovereitani kyläteillä tai pelloilla, muistan ilmielävästi, missä kaikessa en ylettynyt heidän rinnalleen.”

Pohjoismaiden vankka kilpailukyky näyttää edellä mainittujen tulostemme valossa perustuvan PIP-teoriaan, huippuosajat kun on tähän saakka mielletty samanlaisiksi kuin muut, parhaiksi vertaistensa joukossa. Suomalainen tasa-arvoa korostava koulutuspolitiikka on uusimman Pisa-tutkimuksen valossa tuottanut maailman parhaat tulokset. Sitran huippuosajien ja tavallisten yksilöiden eroja suurenteleva linja näkyy esimerkiksi Timo Hämäläisen ja Risto Heiskalan (2004) raportissa, jossa edellisen Pisa-tutkimuksen hyviä tuloksia vähätellään toteamalla testien mittaavan vain mekaanista kouluaineksen ulkoa oppimista. Uusin, Sitran raportin jälkeen julkaistettu Pisa-tutkimus puolestaan mittasi opitun ymmärtämistä, mutta siinäkin Suomen koululaiset pärjäsivät. Monet minun ikäpolveni suomalaiset varmaan muistavat ne kahvipöytäkeskustelut, joita käytiin peruskoulua Suomeen tuotaessa kolme vuosikymmentä sitten. Monet akateemisesti koulutetut henkilöt, opettajat myöten, olivat täysin varmoja siitä, että suuri osa lapsista ei koskaan tule selviytymään peruskoulusta. Pisa-tutkimuksen tulokset osoittavat, että peruskoulussa pärjäämättömien määrä on Suomessa maailman pienin, mikä on aika merkittävä havainto sitäkin taustaa vasten, että monet opettajat eivät ole uskoneet heikoimpien oppilaiden oppimiskykyyn.

Suomen eliitti on suunnannut katseensa tiukasti Yhdysvaltoihin. PIP-teorian kanssa sopii yhteen se, että Yhdysvallat on tasavalta ja vieläpä maailman vanhin. Ihmisten välinen tasa-arvo tuottaa sitä dynamiikkaa, joka pyörittää sekä taloutta että tieteellistä kekseliäisyyttä. Venäjä, resurssiltaan periaatteessa Yhdysvaltojen veroinen maa, on tällä hetkellä taloudellinen kääpiö, mutta Venäjä ei koskaan ole ollut demokratia. PIP-teorian kanssa on ristiriidassa se, että Yhdysvalloissa eriarvoisuus on kasvanut viime aikoina. Mutta on kysyttävä, kelpaako maailman suurin talousmahti malliksi pienille ja keskisuurille maille juuri suuruutensa takia. Suomella ei ole mitään

syytä ottaa oppia Yhdysvaltain budjetin tai kauppataseen alijäämästä, ja on kyseenalaista, kuinka paljon Suomessa kannattaa ottaa oppia USA:n yliopistolaitoksesta. Haluammeko Suomesta maan, jossa lääkärit eivät enää suostu hoitamaan asianajajia pelätessään joutuvansa oikeuteen hoitovirheistä, kuten Yhdysvalloissa on laita (Corriere della Sera 7.1.2005)? Huippuosaajien palkkiot määräytyvät markkinoiden suuruuden mukaan. Suomella olisi ollut varaa Jaakko Hintikkaan, mutta Eliel Saarisen kaltainen arkkitehti jättäiläis-suunnitelmineen olisi varmaan edelleen liian suuri vaurastuneeseenkin Suomeen.

PIP-teoria sanoo, että Pohjoismaat ovat Sitran mittareilla mitattuna pärjänneet globaaleilla markkinoilla 2000-luvulle asti juuri yhdenvertaisuuden ansiosta. Se on ollut pohja, jolle Nokian, Ericssonin ja muiden suuryritysten innovatiivisuus on rakentunut. Olisiko tilanne nyt jyrkästi muuttunut?

Maailma, jossa osaamisesta ja suoriutumisesta ei

lainkaan palkita, olisi epäoikeudenmukainen maailma. Itse kannatin yhteiskuntatieteellisen toimikunnan jäsenenä 90-luvun alussa Risto Näätäsen huippututkimuksen tukemista niitä mielipiteitä vastaan, joiden mukaan Näätänen ”on jo saanut riittävästi ja nyt on muiden vuoro”. Olisi kovin dogmaattista väittää, että PIP-teoria on aina ja kaikkialla parempi kuin HupS. Kaikki se todistusaineisto, johon itse olen tutustunut, tukee nähdäkseni kuitenkin paremmin edellistä teoriaa. Lillrank kirjoittaa edellä mainitussa kolumnissaan, että ”menetetyn potentiaalin ajatteleminen on älyllisesti vaativampaa” kuin suorien kustannusten laskeminen. Ranskassa huippuosaajat on perinteisesti koottu vielä yliopistojakin elitistisempiin korkeakouluihin, Grandes Ecoles, mutta näkyykö tämä Ranskan kilpailukyvyssä? Omat pohdintani perustuvat varsin vaatimattomiin älyllisiin operaatioihin ja tilastollisiin korrelaatioihin, joten jään kiinnostuneena odottamaan HupS-teoriaa tukevia todisteita.

KIRJALLISUUS

- DAVIES, NORMAN: Europe: A history. Oxford: Oxford University Press, 1996
- HELKAMA, KLAUS: Arvot, luottamus ja kilpailukyky OECD-maissa. S. 145–152. Teoksessa: Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.): Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY, 2004
- HELKAMA, KLAUS & SEPPÄLÄ, TUIJA: Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle. www.sitra.fi/julkaisut. Sitra, 2004
- HOFSTEDE, GEERT: Culture's consequences: Comparing values, behaviours, institutions and organizations across nations. London: Sage, 2001
- HÄMÄLÄINEN, TIMO J. & HEISKALA, RISTO: Sosiaaliset innovaatiot ja suomalaisen yhteiskunnan uudistumiskyky. Helsinki: Sitra, 2004

- RICE, T. W. & LING, J.: Democracy, economic wealth and social capital: sorting out the causal connection. *Space & Polity* 6 (2002): 3, 307–325
- SCHIENSTOCK, GERD & HÄMÄLÄINEN, TIMO J.: Transformation of the Finnish innovation system: A network approach. Helsinki: Sitra, 2001
- SCHWEITZER, ALBERT: Elämän kunnioitus (Denkern und Tat). 4. painos. Porvoo: WSOY, 1959
- WELLS, PETER S.: The battle that stopped Rome. W. W. Norton, 2003 (Teutoburger skogen. Slaget som stoppade Rom. Stockholm: Nordstedts, 2004)
- VERNANT, JEAN-PIERRE: Les origines de la pensée grecque. Paris: Presses Universitaires de France, 1962
- VIRKKI, JUHA: Luottamus viranomaisiin synnyttää sosiaalista pääomaa. *Apropos* 2/2004, 20–22.